

GLOBAL RAQAMLI DAVRDA MILLIY IDENTITET: SUN'IY INTELEKTNING TA'SIRI

Ibroxim Hakimovich ATAMIRZAYEV

yuridik fanlar bo'yicha (PhD) falsafa doktori

Namangan davlat universiteti

Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

Maqolada global raqamlashtirish jarayonida milliy identitetning o'zgarishi, sun'iy intellekt texnologiyalarining milliy til, madaniyat, qadriyatlar va o'zlikni anglashga ko'rsatayotgan ta'siri keng tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: milliy identitet, raqamli davr, sun'iy intellekt, globallashtirish, madaniy xilma-xillik, o'zbek tili, raqamli suverenitet, milliy qadriyatlar, algoritmik madaniyat, lingvistik xilma-xillik.

ГЛОБАЛЬНАЯ ЦИФРОВАЯ ЭПОХА И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Иброхим Хакимович АТАМИРЗАЕВ

доктор философии по (PhD) юридическим наукам

Наманганский государственный университет

Наманган, Узбекистан

Аннотация

В статье широко анализируется трансформация национальной идентичности в условиях глобальной цифровизации, влияние технологий искусственного интеллекта на национальный язык, культуру, ценности и самосознание.

Ключевые слова: национальная идентичность, цифровая эпоха, искусственный интеллект, глобализация, культурное разнообразие, узбекский язык, цифровой суверенитет, национальные ценности, алгоритмическая культура, лингвистическое разнообразие.

XXI asrning ikkinchi yarmiga kelib, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari insoniyat hayotining barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Raqamli platformalar, algoritmlarga asoslangan tavsiya tizimlari va katta til modellari iste'molchi xulq-atvorini, axborot iste'molini va nihoyat, madaniy o'zlikni shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda. Bu jarayon milliy identitetga o'zini ma'lum bir millat, madaniyat va tilga mansub deb his qilishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda [6; 461].

Globallashtirish va raqamlashtirish o'zaro bog'liq va bir-birini kuchaytiruvchi jarayonlar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bir tomondan, internet

va sun'iy intellekt texnologiyalari milliy chegaralarni shaffof qilib, madaniyatlararo muloqotni kuchaytirmoqda, insonlarni yaqinlashtirmoqda. Boshqa tomondan, bu jarayon kuchli madaniyatlar va tillarning kichik milliy madaniyatlarga nisbatan ustunligini yanada oshirishi xavfini tug'dirmoqda. O'zbekiston kabi o'z milliy o'zligini mustahkamlash yo'lida ildam qadam tashlayotgan mamlakatlar uchun bu masala alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Milliy identitet – bu shaxsning o'zini muayyan millat va madaniyat vakili sifatida anglashi, shu millat bilan hissiy bog'liqligi va umumiy qadriyatlarga ishonishi demakdir. Bu tushuncha statik emas, balki tarixiy va ijtimoiy jarayonlar ta'sirida doimiy o'zgarib turadigan dinamik hodisadir [1; 227].

Raqamli davr esa bu o'zgarish jarayonini yanada tezlashtirmoqda va yangi shakllarda namoyon bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

Milliy identitet nazariyasi siyosatshunoslik, sotsiologiya va madaniyatshunoslikda uzoq tarixga ega. Entoni Smit milliy identitetni «muayyan nom, umumiy mif, tarix, madaniyat, vatan va hamjihatlik hissi bilan birlashtiruvchi ijtimoiy guruh» sifatida ta'riflaydi [7; 227]. Bu ta'rif raqamli davrda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda, ammo uning namoyon bo'lish shakllari tubdan o'zgarimoqda.

Arjun Appadurai raqamli davrdagi identitetni «etnolandshaft», «texnolandshaft», «mediaskop» kabi tushunchalar orqali ifodalaydi [3; 229]. Uning nazariyasiga ko'ra, globallashtirish jarayonida identitetlar tobora ko'p o'lchamli va gibrid tus olmoqda. Insonlar bir vaqtning o'zida bir necha madaniyat va millat bilan o'zini bog'lashi mumkin – bu esa an'anaviy milliy identitet tushunchasini murakkablashtirmoqda.

Raqamli muhitda milliy identitetning o'zgarishi bir necha asosiy yo'nalishda kuzatilmog'da. Birinchidan, til o'zgarishi – raqamli makonning asosiy tili ingliz tili bo'lganligi sababli, ko'plab milliy til foydalanuvchilari o'z ona tilini ikkinchi o'ringa surib, ingliz tilida muloqot qilishga o'tmoqda. Ikkinchidan, madaniy aralashuv – global media mahsulotlarining keng tarqalishi natijasida

mahalliy madaniyat namunalari chetga surilib, global pop-madaniyat ustunlik qilmoqda. Uchinchidan, qadriyatlar transformatsiyasi – raqamli media orqali tarqaladigan g‘oyalar an’anaviy milliy qadriyatlar tizimiga ta’sir qilmoqda.

Shu bilan birga, raqamli muhit milliy identitetni mustahkamlash uchun ham noyob imkoniyatlar ochmoqda. Diaspora vakillarining ona yurti bilan raqamli muloqoti, milliy madaniyat namunalarini global auditoriyaga yetkazish, milliy tilni raqamlashtirish orqali saqlab qolish – bularning barchasi raqamli texnologiyalarning milliy identitetga ijobiy ta’siriga yorqin misol bo‘la oladi. Demak, raqamli davr milliy identitet uchun ham tahdid, ham imkoniyat hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida milliy identitetni muhofaza qilish va rivojlantirishning mustahkam huquqiy asosi mavjud. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida milliy til, madaniyat va qadriyatlarni muhofaza qilish davlatning ustuvor vazifasi sifatida mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 18-moddasiga ko‘ra, o‘zbek tili davlat tili sifatida belgilangan va davlat uning rivojlanishini ta’minlashga majbur [8; 8].

“Davlat tili to‘g‘risida”gi qonun (1989-yilda qabul qilingan, 2022-yilda yangilangan) o‘zbek tilining barcha davlat va jamoat sohalarida qo‘llanilishini kafolatlaydi [6]. Ushbu Qonun raqamli davrda o‘zbek tilini himoya qilishning muhim huquqiy vositasi hisoblanadi. Davlat idoralari, ta’lim muassasalari va ommaviy axborot vositalarida o‘zbek tilining ustuvorligi bu hujjat orqali ta’minlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yildagi «Yangi O‘zbekiston» strategiyasi milliy identitetni mustahkamlashni ustuvor yo‘nalish sifatida belgilaydi [9; 464] Ushbu strategik hujjatda o‘zbek tili va madaniyatini raqamli muhitda rivojlantirish, milliy tarix va merosni keng targ‘ib qilish hamda yoshlar o‘rtasida milliy g‘urur va o‘zlikni anglash tuyg‘usini shakllantirish vazifalari aniq ko‘rsatilgan.

Xalqaro huquq nuqtai nazaridan UNESCOning Madaniy ifodalar xilma-xilligini muhofaza qilish va rag'batlantirish to'g'risidagi Konvensiyasi (2005) O'zbekiston uchun muhim yo'riqnomasi hisoblanadi [2]. Ushbu konvensiya barcha davlatlarni o'z madaniy ifodalarini raqamli muhitda ham muhofaza qilishga, milliy madaniyat mahsulotlarini rag'batlantirishga va madaniy xilma-xillikni global miqyosda qo'llab-quvvatlashga da'vat etadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari milliy identitetni mustahkamlash uchun bir qator muhim imkoniyatlar ochmoqda. Bu imkoniyatlardan birinchi va eng muhimi – milliy tilni raqamlashtirish va sun'iy intellekt yordamida rivojlantirish. O'zbek tili uchun yaratilayotgan katta til modellari, avtomatik tarjima tizimlari, nutqni tanish va matn yaratish texnologiyalari o'zbek tilining raqamli maqomdagi mavqeiini yuksaltirmoqda.

Madaniy merosni raqamlashtirish va saqlash sohasida sun'iy intellektning o'rni beqiyosdir. Qo'lyozmalar, arxiv hujjatlari, audio va video yozuvlar, tasviriy san'at asarlari – bularning barchasi sun'iy intellekt yordamida raqimlashtirilishi, tiklanishi va keng jamoatchilikka taqdim etilishi mumkin. O'zbekistonning boy madaniy merosi – Navoiy, Ulug'bek, Ibn Sino kabi allomalar asarlari – raqamli shaklda saqlanib, kelajak avlodlarga yetkazilishi sun'iy intellektsiz deyarli mumkin emas edi.

Tavsiya algoritmlari milliy madaniyat mahsulotlarini targ'ib qilishda ham samarali vosita bo'la oladi. Agar milliy raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlar o'zbek tilidagi va o'zbek madaniyatiga oid kontentni ilgari suruvchi algoritmlardan foydalansa, bu milliy identitetni raqamli muhitda mustahkamlashning eng samarali yo'llaridan biri bo'ladi. Buning uchun milliy raqamli platformalarni rivojlantirish va ularni sun'iy intellekt bilan jihozlash zarur.

Ta'lim sohasida sun'iy intellektning milliy identitetni shakllantirish va mustahkamlashdagi roli alohida e'tiborga loyiq [10]. Adaptiv o'rganish tizimlari, shaxsiylashtirilgan ta'lim platformalari va sun'iy intellektga asoslangan

qo‘shimcha o‘quv vositalari o‘zbek tilida yaratilganda, ular nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki o‘zbek tili va madaniyatida kadrlar tayyorlashga ham xizmat qiladi. Milliy tilda yuqori sifatli raqamli ta’lim resurslari yaratish – bu milliy identitetni mustahkamlashning strategik yo‘li.

Sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarning milliy identitetga nisbatan keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan tahdidlar ham jiddiy e’tiborni talab qiladi. Bu tahdidlarning eng muhimi – algoritmik madaniy assimilyatsiya. Yirik texnologiya kompaniyalarining tavsiya algoritmlari asosan ingliz tilidagi va G‘arb madaniyatiga oid kontentni ilgari suradi. Bu esa foydalanuvchilarni asta-sekin o‘z milliy madaniyatidan uzoqlashtirishi va global dominant madaniyatga integratsiya qilishi mumkin [5; 689]

Lingvistik assimilyatsiya tahdidi ham tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. ChatGPT, Gemini, Claude kabi katta til modellari asosan ingliz tilida eng yaxshi natijalar beradi. Ko‘pgina foydalanuvchilar esa ona tilida yetarli darajada javob ololmasa, muloqotni ingliz tiliga o‘tkazadi. Bu hol milliy tilning kundalik muloqotdagi o‘rnini susaytirishi va, ayniqsa, yoshlar orasida til siljishiga olib kelishi mumkin.

Madaniy gomogenizatsiya xavfi, ya’ni global miqyosda madaniyatlarning bir-biriga o‘xshab qolishi – raqamli davrning eng jiddiy muammolaridan biri hisoblanadi. Sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan kontentlar ko‘pincha global standartlarga mos bo‘ladi va mahalliy xususiyatlarni hisobga olmaydi. Bu esa vaqt o‘tishi bilan milliy madaniyatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini yo‘qotib, global bir xillikka olib kelishi mumkin. Millatlarning o‘z madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolishi uchun bu xavfga qarshi faol choralar ko‘rish zarur.

Raqamli suverenitet – bu davlatning o‘z fuqarolari va milliy infrastrukturasi bilan bog‘liq raqamli ma’lumotlar ustidan nazoratni ta’minlash qobiliyatidir. Bu tushuncha milliy identitetni raqamli muhitda himoya qilish bilan bevosita bog‘liq. Raqamli suverenitetni ta’minlamasdan, milliy identitetni raqamli davrda to‘liq saqlash qiyin.

Yevropa Ittifoqining Sun'iy intellekt to'g'risidagi qonuni (AI Act, 2024) bu borada dunyo miqyosidagi eng ilg'or tajriba hisoblanadi [11]. Ushbu Qonun sun'iy intellekt tizimlarining madaniy va lingvistik xilma-xillikka ta'sirini baholashni, milliy tillar va madaniyatlarni algoritmik kamsitishdan himoya qilishni talab qiladi. Bundan tashqari, AI Act xavfi yuqori bo'lgan sun'iy intellekt tizimlarini maxsus nazorat ostiga oladi va fuqarolarning asosiy huquqlarini, shu jumladan madaniy huquqlarini himoya qilishni kafolatlaydi.

Xitoyning milliy sun'iy intellekt strategiyasi ham raqamli suverenitet va madaniy identitetni bir-biri bilan uzviy bog'laydi. Xitoy hukumati o'z fuqarolari uchun milliy raqamli platformalar, milliy til modellari va milliy madaniyatni targ'ib qiluvchi algoritmlarni yaratishga ulkan sarmoyalar kiritmoqda. Garchi bu tajribaning ba'zi jihatlari munozarali bo'lsa-da, milliy raqamli suverenitetni ta'minlash borasidagi qat'iyat e'tiborga loyiq.

O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturi milliy texnologiyalar va raqamli infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan [12]. Ushbu dastur doirasida milliy sun'iy intellekt platformalarini yaratish, o'zbek tilidagi ma'lumotlar bazasini boyitish va milliy raqamli kontentni rag'batlantirish bo'yicha bir qator muhim chora-tadbirlar belgilangan. Bu siyosat raqamli suverenitetni ta'minlash va milliy identitetni himoya qilishning strategik asosidir.

Milliy identitetni raqamli muhitda saqlash va mustahkamlash uchun davlat siyosatining bir necha asosiy yo'nalishlari aniqlanishi lozim. Birinchi yo'nalish – o'zbek tili va madaniyatini raqamlashtirish dasturlarini faollashtirish. Buning uchun o'zbek tili uchun yuqori sifatli katta til modellari yaratish, o'zbek tilidagi raqamli kontent fondini boyitish va milliy madaniyat merosini sun'iy intellekt yordamida saqlash va targ'ib qilish zarur.

Ikkinchi yo'nalish – milliy raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarni rivojlantirish. Foydalanuvchilarni xorijiy platformalarga to'liq qaramlikdan xalos etish va milliy raqamli makonni shakllantirish strategik maqsad bo'lishi lozim. Milliy platformalar o'zbek tilidagi kontentni ustuvor ravishda tarqatuvchi

algoritmardan foydalanishi va o‘zbek madaniyatini aks ettiruvchi tavsiya tizimlariga ega bo‘lishi kerak.

Uchinchi yo‘nalish – sun‘iy intellekt ta‘limini milliy identitet masalalari bilan uyg‘unlashtirish. Yoshlar va keng aholi ommasi sun‘iy intellektning milliy identitetga ta‘sirini tushunishi, raqamli savodxonlik ko‘nikmalariga ega bo‘lishi va o‘zini raqamli muhitda ongli ravishda himoya qila olishi uchun maxsus ta‘lim dasturlari ishlab chiqilishi zarur.

To‘rtinchi yo‘nalish – huquqiy tartibga solishni kuchaytirish. Xorijiy sun‘iy intellekt tizimlari O‘zbekiston fuqarolariga xizmat ko‘rsatishda milliy til va madaniyat talablariga rioya qilishi, milliy madaniy merosni algoritmik kamsitishdan himoya qiluvchi normalar joriy etilishi va raqamli kontent sohasida milliy lingvistik tenglikni ta‘minlash bo‘yicha qonunchilik bazasi takomillashtirilishi kerak.

Yuqorida bayon etilgan tahlillardan ko‘rish mumkinki, global raqamli davrda milliy identitetni asrash – bu nafaqat madaniy, balki siyosiy, iqtisodiy va strategik vazifadir. Sun‘iy intellekt texnologiyalari to‘g‘ri yo‘naltirilganda milliy til va madaniyatni boyitish, keng auditoriyaga yetkazish va kelajak avlodlarga meros qilishning kuchli vositasiga aylanishi mumkin. Biroq bu texnologiyalar nazorat qilinmasa va milliy manfaatlariga xizmat qilmasa, ular milliy identitetga jiddiy tahdid solishi mumkin.

O‘zbekiston uchun raqamli davrda milliy identitetni saqlash va rivojlantirish bo‘yicha muvozanatli va strategik yondashuv zarur. Bu yondashuv bir tomondan, sun‘iy intellektning imkoniyatlaridan milliy til va madaniyatni kuchaytirish uchun foydalanishni, boshqa tomondan, algoritmik madaniy assimilyatsiya va lingvistik ustunlik kabi tahdidlarga qarshi samarali mexanizmlarni ishlab chiqishni o‘z ichiga olishi lozim. Raqamli suverenitetni ta‘minlash esa bu strategiyaning asosiy ustuni bo‘lmog‘i zarur.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash joizki, O‘zbekiston o‘zining boy milliy-madaniy merosi, mustahkam huquqiy bazasi va yosh aholi salohiyatiga tayanib, raqamli

davrda o‘z milliy identitetini nafaqat saqlab turishi, balki yangi bosqichga ko‘tara olishi mumkin. Buning uchun davlat, ilm-fan, fuqarolik jamiyati va xususiy sektor o‘rtasidagi yaqin hamkorlik, strategik fikrlash va izchil siyosatni amalga oshirish uchun qat’iy iroda talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 01.05.2023. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>. (murojaat sanasi: 10.03.2024).
2. Davlat tili tufarisida: Ўзбекистон Республикасининг 1989 йил 21 октябрь 3561-XI-сон Қонуни. (янги тахрирда: 2022). URL: <https://lex.uz/docs/-34984>.
3. Ўзбекистон Республикасини 2030 йилгача ривожлантиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. URL: <https://lex.uz/docs/-6471318>. (мурожаат санаси: 10.03.2024).
4. "Рақамли Ўзбекистон — 2030" дастури: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрь ПФ-6079-сон Фармони. URL: <https://lex.uz/docs/-5031048>. (мурожаат санаси: 10.03.2024).
5. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. — Тошкент: Ўзбекистон, 2022. — 464 б.
6. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. II: The Power of Identity. — Oxford: Blackwell, 2004. — 461 p.
7. UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris, 2005. URL: <https://en.unesco.org/creativity/convention>. (accessed: 10.03.2024).
8. European Parliament and Council. Regulation (EU) 2024/1689 on Artificial Intelligence (AI Act). Official Journal of the European Union, 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu>. (accessed: 15.03.2024).
9. Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. — 229 p.

10. Smith A.D. National Identity. — London: Penguin Books, 1991. — 227 p.
11. OECD. Trustworthy Artificial Intelligence in Education: Pitfalls and Guideposts. OECD Education Working Papers, No. 218. Paris: OECD Publishing, 2020.
12. Floridi L. et al. An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. // Minds and Machines. — 2018. — Vol. 28. — P. 689–707.